

זמן ברכת האילנות

הקדמה:

מדי שנה בשנה בימי ניסן מתחדשים ומתעטרים העצים בפריחה מופלאה, לאחר שעמדו יבשים במהלך החורף. מראה זה ממלא את לב האדם בהתפעלות עצומה, ומעורר אותו להודות ולשבח לבוראו על חסדיו המתחדשים מדי שנה בשנה, ועל שברא עולם יפה ומופלא כל כך. על כן תיקנו חכמים לברך בתקופה זו את ברכת האילנות.

א. מקור הדין

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מג עמוד ב:

אמר רב יהודה: האי מאן דנפיק (אדם היוצא) ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי (ורואה אילנות פורחים), אומר: "ברוך שלא חיסר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות (ליהנות. רש"י). בהן בני אדם".

וכן נפסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רכו:

היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח, אומר: "ברוך... שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם". ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה ושנה, ואם איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות, לא יברך עוד.

ב. ברכת האילנות בחודש אדר או אייר

בדברי הגמרא והשולחן ערוך מוזכר שמברכים את ברכת האילנות בימי ניסן. נחלקו הפוסקים האם ניתן לברך את ברכה זו גם שלא בחודש ניסן:

חידושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף יא עמוד א:

'יומי ניסן' לאו דוקא, אלא כל מקום ומקום לפי מה שהוא דמלבלבי.

❖ **נסה לדייק, מה יהיה הדין במקומות שהפריחה חלה זמן רב לפני ניסן, כגון בתשרי?**

מאידך יש שרצו לומר שדברי הגמרא הם בדוקא, ואין לברך ברכה זו אלא בחודש ניסן:

שו"ת הלכות קטנות חלק ב סימן כח:

מאמרו 'יוצא בימי ניסן' משמע דעל פרחי השקדים שממהרים הרבה קודם ניסן אין לברך.

❖ **חשוב, האם ניתן לדייק בלשון השולחן ערוך מה דעתו?**

רוב האחרונים פסקו כדעת הריטב"א, ויש שכתבו לדייק כן מלשון השולחן ערוך:

שו"ת השיב משה סימן ח:

בשולחן ערוך איתא: 'היוצא בימי ניסן... ואם איחר לברך עד שגדלו הפירות לא יברך עוד'. עד כאן. משמע להדיא דקודם שגדלו הפירות אף אחר ניסן מברך ברכה זו... ואין זה צריך לפנינו, דודאי צריך לברך על חסדי המקום ברוך הוא, יהיה באיזה זמן שיהיה.

החיד"א כתב שדווקא על פריחת השקדיה אין לברך לפי ההלכות קטנות, אך על עצים אחרים ניתן לברך גם קודם ניסן:

ברכי יוסף אורח חיים סימן רכו:

הרב צידה לדרך כתב: 'וכן אם ראה אילנות פורחות בחדש אדר'. ואין זה סותר למה שכתב הרב הלכות קטנות, דדוקא שקדים **שממהרין תדיר קודם ניסן** כתב שלא יברך, והרב צידה לדרך איירי (מדבר) בשאר אילנות **שבמקרה לבלבו באדר**. ואני שמעתי דברכה זו על דרך האמת שייכא (שייכת) דוקא לימי ניסן.

למסקנה הכריע הגר"ע יוסף:

חזון עובדיה פסח עמוד כה:

לכתחלה אין לברך בחודש אדר אלא ימתין לחודש ניסן, כדי לצאת ידי חובת כל הדעות, אבל אם לא נזדמן לו לברך ברכת האילנות עד שיצא ניסן, רשאי לברך ברכת האילנות בחודש אייר, ולא יאבד ברכה יקרה זו מידו, ויסמוך על דברי הפוסקים שניסן לאו דוקא, ובלבד שיהיו עדיין האילנות בפריחתם, ולא גדלו פירותיהם. ובמקומות שפריחת האילנות בתשרי או בחשון, רשאים לברך ברכה זו בשעת פריחתם, שלא דיברו חכמים אלא בהוה. והוא הדין שרשאים לברך בחודש אדר כשפריחת האילנות באותו מקום בחודש אדר.

הגרצ"פ פראנק ביאר, שגם לריטב"א ישנו מועד (חודש) קבוע לברכת האילנות, אך זמן זה משתנה מארץ לארץ:

שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן קיח:

על דבר השאלה בדיון ברכת הראיה על אילני דמלבלבי, אם מברכין דוקא ביומי דניסן או לאו דוקא חודש ניסן... כשנדקדק בדברי הריטב"א שכתב: 'אלא **כל מקום ומקום** לפי מה שהוא דמלבלבי', ולא כתב בקצרה דכל אימת דחזי (שרואה) מברך, נראה שגם לדבריו אינו מברך כל זמן שהוא רואה, אלא בכל מקום ומקום בעיניו שיהא זמן הקבוע לבלב שם... דגם למאן דאמר דיומי ניסן דוקא, מכל מקום **במדינות הרחוקות שטבע לבלובי דאילני נקבע בהם בחדשים אחרים**, גם זמן הברכה נגרר בתר ירחא דידהו (החודש שלהם). ומעתה יש לומר דזה שכתב הריטב"א דכל מקום ומקום לפי מה שהוא דמלבלבי, היינו **דבכל מקום ומקום אזלינן בתר ירחא דאביבא ידידיה** (הולכים אחר חודש האביב שלו), ובארץ ישראל וכדומה דזמנא דלבלובי (שזמן הפריחה) הוא ביומי ניסן, אין הכי נמי דיומי ניסן דוקא, **ואם במקרה פרחו האילנות באדר ימתין מלברך עד ניסן**. והא דכתב דמה שהוזכר בגמרא ביומי ניסן דהוא לא דוקא, היינו לגבי מדינות אחרות שטבע הצמיחה נקבעה שם בחדש אחר, אבל בארץ ישראל יש לומר דדוקא הוא.

ג. האם ניתן לברך אחר שכבר ראה אילנות פורחים?

כתב הרמ"א לגבי ברכת 'שהחיינו':

שולחן ערוך אורח חיים סימן רכה סעיף ג:

הרואה פרי חדש מתחדש משנה לשנה, מברך 'שהחיינו'... ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה. **הגה: ... ואם לא בירך בראייה ראשונה, יכול לברך בראייה שנייה.**

אולם המגן אברהם הביא ראשונים שחולקים על כך:

מגן אברהם סימן רכה ס"ק ט:

ואם לא בירך. והר"מ וסמ"ק כתבו שאינו מברך. והוא הדין לדין אם לא בירך בשעת אכילה.

וכן פסק המשנה ברורה:

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

משנה ברורה סימן רכה ס"ק יג:

ואם לא בירך בשעת אכילה ראשונה שוב לא יברך על אכילה שניה.

לפי זה, כתב מחצית השקל לגבי ברכת האילנות:

מחצית השקל אורח חיים סימן רכו:

ואם איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות, לא יברך עוד - אבל קודם שגדלו הפירות יוכל לברך, ואפילו לא בירך בשעת ראיה ראשונה, והיינו לדעת רמ"א בסימן רכ"ה בסעיף ג'. אבל לדעת החולקים בסימן רכ"ה וכמו שכתב מגן אברהם שם בס"ק ט', הוא הדין דכאן אין לברך אם לא בירך בראיה ראשונה.

אולם המשנה ברורה פסק שניתן לברך ברכת האילנות גם אם כבר ראה אותם:

משנה ברורה סימן רכו ס"ק ה:

עד אחר שגדלו - אבל קודם שגדלו הפירות יוכל לברך ואפילו לא בירך בשעת ראיה ראשונה.

❖ **לגבי ברכת 'שהחינו' פסק המשנה ברורה שאין לברך אם לא בפעם הראשונה, ואילו לגבי ברכת האילנות כתב שניתן לברך גם אחר שראה את הפריחה כבר. נסה להסביר, מהו החילוק בין ברכת האילנות לברכת 'שהחינו'? האם דברי הגרצ"פ פראנק לעיל יכולים לסייע ביישוב שאלה זו?**

ד. מצות עשה שהזמן גרמא

דנו הפוסקים האם ברכת האילנות נחשבת כמצות עשה שהזמן גרמא (מצוה שניתן לקיימה רק בזמן מסוים) שנשים פטורות מלקיימה:

נאמר במשנה במסכת ביכורים:

משנה מסכת ביכורים פרק א:

...השלוח והעבד והאשה... מביאין (ביכורים) ולא קורין (אינם אומרים את נוסח 'מקרא ביכורים'), שאינן יכולין לומר 'אשר נתת לי השם'.

הטורי אבן הקשה על דברי המשנה:

טורי אבן מסכת מגילה דף כ עמוד ב:

וכי תימא... למה לי קרא (פסוק) לפטור אשה ועבד מ'אשר נתת לי'? הא מכל מקום הוה ליה מצות עשה שהזמן גרמא (מצות עשה התלויה בזמן מסוים) דנשים פטורות, דהא תנן בביכורים: מהחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא... מן החנוכה ואילך אינו מביא לגמרי... ומייתי לה (והדבר נלמד) מקרא דכתיב 'אשר תביא מארצך', כל זמן שמצוין על פני ארצך שלא כלו לחיה מן השדה...

ותירץ הטורי אבן:

אלא מאי אית לך למימר (מה יש לך לומר), דלא מיקרי מצות עשה שהזמן גרמא אלא מצוה שאינו נוהג בכל זמן **מצד עצמו**, כמצוות שיש ימים מיוחדים למצות... אבל הא דמן חנוכה ואילך אינה זמן הבאה אינו מצד עצמן של הימים שגורמין שאינן בני הבאה. אלא **דבר אחר גורם להם** שאין מצוין על פני השדה... ואילו היו מצוין עוד על פני השדה היו הימים בני הבאה.

❖ **על פי הטורי אבן, מדוע מצות הבאת ביכורים אינה מצות עשה שהזמן גרמא?**

על פי דברי הטורי אבן כתב בשו"ת הר צבי לגבי ברכת האילנות:

שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן קיח:

לפי זה בברכת ראיה דידן (ברכת האילנות) כבר אמרנו לעיל, ד(אפילו) מאן דאמר יומי ניסן דוקא, אין הקפידא על שם חדש ניסן אלא לפי המקום, לא הוי מצות עשה שהזמן גרמא (שהדבר אינו תלוי דווקא בזמן אלא בטבע העונה) ונשים נמי איתנייהו (ישנן) בכלל ברכה זו.

וכן פסק הגר"ע יוסף:

חזון עובדיה פסח עמוד י:

וגם הנשים יברכו ברכת האילנות בחודש ניסן.

אולם יש שחלקו על דברי הטורי אבן:

משנת רבי בנימין (הרב בנימין רבינוביץ', אביו של האדר"ת) ביכורים פרק א אות ו:

לעניות דעתי הוא נגד המושכל לכאורה, כיוון שכלל מסור בידיו כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות **מגזירת הכתוב**, אם כן מנא לן כלל לחלק בין שמצד עצמה המצוה אינה בכל זמן בין שענין צדדי גורמת לה, סוף סוף אינה תדירית ונשים פטורות מהן... ועוד קשה לי לדבריו ז"ל, דמצוה התלויה בענין אחר הגורם לזמנה לא הוה בכלל מצות עשה שהזמן גרמא, אם כן חג השבועות שנקרא 'חג הקציר', שבא בזמן הקציר... וחג הסוכות נקרא 'חג האסיף' על שבא בזמן אסיפה... אם כן, **אם יזדמן שיהיה הקציר והאסיף לעת אחר יהיו משתנים חגי העצרת והסוכות גם כן לעת אחר**, ולכן אמרה תורה "שמור את חודש האביב", מצות עשה לעבר השנים כדי שיבא חודש האביב בזמנו, ויחולו חג הקציר וחג האסיף בשמן הקצירה והאסיפה... והרי תוספות וכל הראשונים אחריהם ז"ל, תפסו בפשיטות דיומ טוב הוה מצות עשה שהזמן גרמא... אלא ודאי דכיון דסוף סוף עיקרם תלוי בזמן, כך לי אם הזמן בא מעצמו, כך אם ענין אחר גורם לו שיהיה זמן קבוע, בכל ענין מצות עשה שהזמן גרמא נקראת.

יש מהאחרונים שהחמירו מספק ופסקו שאין לנשים (שנוהגות שלא לברך על מצות עשה שהזמן גרמא) לברך את ברכת האילנות:

מאמר מרדכי למועדים ולימים פרק ב סעיף יז:

יש מחלוקת אם מצוה זו נחשבת למצוה שהזמן גרמא ונשים פטורות או לא, לכן נשים לא תברכנה. וטוב שאשה תשמע את הברכה מבעלה שיכוון להוציאה ידי חובה, והיא תכוון לצאת בברכתו. אשה אשכנזיה יכולה לברך בעצמה.

ה. הלכה למעשה

א. היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח, אומר: "ברוך... שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות" (נוסח אחר: טובים) ליהנות בהם בני אדם".

ב. לכתחילה יש לברך ברכה זו דווקא בחודש ניסן, אולם בדיעבד אם לא בירך יוכל לברכה אף בחודש אייר, שדיברו חכמים בהווה. וכן בכל מקום ומקום יברך לפי עת הפריחה באותו מקום.

ג. לכתחילה יש לברך ברכה זו בפעם הראשונה שראו שני אילנות פורחים (מראש חודש ניסן ואילך), וזריזים מקדימין למצוות. אולם בדיעבד אם לא בירך בפעם הראשונה יוכל לברך גם אחר כך.

ד. גם נשים יברכו ברכת האילנות, אולם יש שהורו לנשים ספרדיות שלא לברך בעצמן.

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן בתיבה ועריכה: טור' רועי אלמלם. הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בווואצפ דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד הבא:

